

ICA

INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES
CONSEIL INTERNATIONAL DES ARCHIVES
МЕЂУНАРОДНИ АРХИВСКИ САВЕТ

**ПРИНЦИПИ ДОСТУПНОСТИ
АРХИВСКЕ ГРАЂЕ**

**ТЕХНИЧКЕ СМЕРНИЦЕ
ЗА УПРАВЉАЊЕ АРХИВСКОМ ГРАЂОМ
ОГРАНИЧЕНЕ ДОСТУПНОСТИ**

Принципи доступности архивске грађе

Наслов оригинала

International Council on Archives
Principles of Access to Archives

© Copyright: International Council on Archives

Ово издање је финансирало Министарство културе и информисања
Републике Србије.

INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES
CONSEIL INTERNATIONAL DES ARCHIVES
МЕЂУНАРОДНИ АРХИВСКИ САВЕТ

**ПРИНЦИПИ ДОСТУПНОСТИ
АРХИВСКЕ ГРАЂЕ**

Нови Сад, 2020.

САДРЖАЈ

1. ПРЕДГОВОР	7
2. УВОД	11
3. ПРИНЦИПИ ДОСТУПНОСТИ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ	14
4. РЕЧНИК ТЕРМИНА	20

ПРЕДГОВОР

Доступност јесте расположивост архивске грађе за коришћење настала као резултат законских овлашћења и постојања информативних средстава. Међународни архивски савет (МАС) је од 1994. објавио четири стандарда архивског описа ISAD(G) 1994, ISAAR(CPF) 1996, те ISDF и ISDIAH 2008. године. Ти стандарди, који се примењују на информативна средства, један од два кључна елемента доступности архивске грађе, трансформисали су праксу описивања. Принципи доступности архивске грађе (Принципи) се усредсређују на други елемент доступности: на правни оквир који омогућује коришћење архивске грађе.

Међународни архивски савет се већ дуже времена бави доступношћу архивске грађе. У јеку политичких промена у Европи на почетку 90-их година 20. века европски архивисти су саставили „Нацрт стандардизоване европске политике о доступности архивске грађе” који је прихваћен као став МАС-а на Општем годишњем заседању у Единбургу 1997. године. Тај Нацрт се скоро у потпуности усредсређује на доступност архивске грађе органа јавне власти,¹ са само једном изјавом о доступности невладиних докумената: Препоручује се да се услови доступности приватној архивској грађи покушају изједначити са условима доступности архивске грађе органа јавне власти, кад год је то могуће.

Два друга МАС-ова документа истичу важност доступности архивске грађе као елемента архивске праксе: Етички кодекс архивиста из 1996.² и Универзална декларација о архивима из 2010. године.³ Етички кодекс архивиста у принципима 6 и 7 наводи:

Принцип 6. Архивисти треба да промовишу најширу могућу доступност архивске грађе и обезбеде једнаку услугу свим корисницима.

Принцип 7. Архивисти треба да поштују и право на приступ архивској грађи и право на приватност и да поступају у складу са релевантним законодавством.

Универзална декларација о архивима наводи следеће:

суштинску потребу архива за подржавањем ефикасности пословања, одговорности и отворености, због заштите грађанских права, успостављања индивидуалне и колективне меморије, разумевања прошлости, и документовања садашњости ради вођења будућих активности

¹ Под органима јавне власти подразумевају се државни органи, органи територијалне аутономије, локалне самоуправе, установе, организације, правна и физичка лица која имају јавна овлашћења.

² Етички кодекс архивиста, Архив Југославије, Београд 1997.

³ Универзална декларација о архивима, Архив. *Часопис Архива Југославије*, XI, 1/2, Београд 2010, 85.

препознаје као једну од виталних улога архивиста то да врше

припрему архивске грађе за коришћење

и каже да ће архивисти радити заједно како би постигли да би

архивска грађа била доступна свакоме док се поштују одговарајући закони и права појединаца, стваралаца, власника и корисника.

У пролеће 2010. године Комитет за најбоље праксе и стандарде МАС-а је замолио мању групу архивиста да размотре да ли је могуће саставити стандард добре праксе за доступност архивске грађе, и јавне и приватне. Чланови Радне групе представљали су различите архивске традиције: Труди Хаскемп Питерсон (Trudy Huskamp Peterson), САД, Одељење за стручна удружења, председавала је Групом, а чланови су били Сара Чој (Sarah Choy), Архив Законодавног савета Хонг Конга, Регионални огранак за источну Азију, (EASTICA); Викторас Домаркас (Victoras Domarkas), Литвански архив, Европски регионални огранак (EURBICA); Кидо Хоубракен (Chido Houbraken), Холандија, консултант за управљање документима, EURBICA; Силвија Нинита де Моура Естевау (Silvia Ninita de Moura Estevo), Национални архив Бразила, Удружење латиноамеричких архивиста; Хелен Серван (Helene Servant), Међународна служба архива Француске, EURBICA; Меги Шепли (Maggie Shapley), Архив Аустралијског националног универзитета, Одељење за универзитетски архив и истраживачке установе (SUV).⁴

После првог састанка у Паризу, у мају 2010. чланови Радне групе су саставили нацрте два основна документа: изјаву о *Принципима доступности архивске грађе* и технички извештај са саветима о примени *Принципа*. Радна група је затим позвала председавајуће МАС-ових органа чији чланови нису имали представнике у Радној групи, а који се у свом раду често сусрећу са питањима доступности архивске грађе да и они именују члана који ће нацрте прочитати, коментарисати их и присуствовати консултативном састанку у Паризу у фебруару 2011. године. У „Консултативној групи” били су Дидије Бонду (Didier Bondue), представник Секције привредних и радничких архива, Фатумата Кисе (Fatoumata Cisse), из Регионалног одељка за Западну Африку, Ким Еберхард (Kim Eberhard) из Секције архива црква и верских заједница; Суфи Фуад (Soufi Fouad) из Арапског регионалног одељка; Дебора Џенкинс (Deborah Jenkins) из Секције локалних, регионалних и архива територија; Јан Лохман (Jan Lohman) из Секције међународних организација, Иван Мурамбива из Регионалног одељка за Источну и Јужну Африку, Гинтер Шефбек (Gunther Schebeck) из Секције за архиве парламената и политичких партија, и Дејвид Сатон (David Sutton) из Секције литерарних и уметничких архива. Консултативна група се сложила да МАС треба да прихвати сет принципа о доступности и сачини бројне примедбе о тексту, два основна документа.

⁴ Молимо Вас да имате на уму да су чланови учествовали у Радној групи на основу својих индивидуалних стручних капацитета. Ставови професионалне праксе изнети у овом документу не одражавају нужно званичну политику или ставове владиних органа, установа или организација у којима су ти чланови запослени или са њима повезани.

Консултативна група је израдила нове нацрте, два документа, проследила их члановима Консултативне групе и поново уредила текст. Ревидиране *Принципе*, заједно са планом и распоредом за општу дебату је разматрао и прихватио МАС-ов Извршни комитет на састанку одржаном у марту 2011.⁵ године. Извршни комитет је прихватио план и распоред за саветовање; због тога што је доступност водећа брига корисничких група, план дели нацрт са корисничким групама и са њима повезаним организацијама и тражи од њих примедбе. И Извршни комитет је изнео примедбе на нацрт *Принципа*, који су ревидирани јер су узета у обзир изнета мишљења.

Јавна расправа о *Принципима* је отворена у августу 2011, а трајала је до почетка фебруара 2012. године. *Принципи* су постављени на веб-сајту МАС-а, у јануару 2012. члановима МАС-а је путем имејла достављен подсетник да је расправа још увек отворена, а позив за учешће у расправи је достављен и бројним организацијама (преко 20) сродних струка и удружењима која су имала интерес за истраживање архивске грађе. Стигло је 27 примедби. Пет примедби је примљено од националних архива (Белгија, Италија, Канада, Парагвај и Велика Британија). Два сета примедби су послале групације у саставу Друштва америчких архивиста. Две примедбе су приспеле од сродних струка (Међународне федерације библиотека и Друштва за историју америчких односа са иностранством), и изјава Удружења историчара за истраживање историје модерне Италије, која је укључена у примедбе италијанске Генералне дирекције за архиве. Једну примедбу је упутила МАС-ова Секција архива универзитета и истраживачких установа (SUV). Једну примедбу је доставила група од 11 историчара који се баве историјом Африке. Остале примедбе су упутили поједини архивисти из Аргентине, Аустралије, Француске, САД, Шпаније, Швајцарске и Зимбабвеа, они су изнели ставове запослених у државним архивима (на различитим нивоима) и универзитетима; код неколико примедби није било могуће утврдити нити земљу нити установу у којој су запослени аутори примедби.

После завршетка јавне расправе Радна група је прочитала све примедбе и ревидирала нацрте. Тада је Радна група дошла до закључка да Техничке смернице као додатак *Принципима* збуњују део читалаца, па је због тога Радна група препоручила да се Техничке смернице објаве као посебан документ после усвајања *Принципа*. Ревидирани *Принципи* су достављени Извршном комитету МАС-а да би он могао да их размотри током свог састанка у пролеће 2012. године. Коментари које су изнели чланови Програмске комисије и Извршног комитета током тог састанка су достављени Радној групи, која је извршила још једну ревизију текста.

Принципи доступности архивске грађе се састоје од десет принципа са пратећим објашњењима за сваки поједини принцип; Принципи и објашњења заједно чине изјаву о стручној пракси. На крају *Принципа* налази се кратки речник.

Чланови Радне групе признају да већина влада и многе установе имају богату историју управљања доступношћу. За те архивске установе изјава о стручној пракси додаток је постојећим процесима која ће омогућити архивистима да их упореде са спољашњим

⁵ У оригиналној званичној верзији МАС-овог текста грешком стоји 2010. година, али хронологија рада Радне групе говори да је реч о 2011. години (прим. прев.).

мерилима и да своју праксу унапреде тамо где је то потребно. У оним установама у којима су праксе доступности слабе или оспораване, изјава о стручној пракси пружа смернице за испитивање и ревидирање тих пракси. Чланови Радне групе верују да су *Принципи* снажна изјава о стручној пракси која ће донети корист архивској струци.

УВОД

Архивска грађа је сачувана да би могле да је користе садашње и будуће генерације. Услуга коришћења повезује архивску грађу са јавношћу, пружа корисницима информације о установи и архивској грађи коју она чува и утиче на поверење јавности у чуваре архивске грађе и услуге које они пружају. Архивисти подржавају културу отворености, али они поштују и ограничења у коришћењу архивске грађе која захтевају прописи и органи јавне власти или захтеви етичких норми и дародавци архивске грађе. Када су ограничења неизбежна, морају да буду јасна, и ограниченог опсега и трајања. Архивисти охрабрују одговорне стране у формулисању јасних мандата и доследних правила за доступност архивске грађе, али у недостатку недвосмислених смерница, они обезбеђују одговарајућу доступност архивске грађе и притом узимају у обзир захтеве стручне етике, правичности и поштења, и прописа. Архивисти обезбеђују правичну и разумну примену ограничења у коришћењу архивске грађе, спречавају неовлашћени приступ оној архивској грађи чија је доступност ограничена и омогућавају најшире могуће коришћење архивске грађе надзирањем ограничења доступности и правовременим укидањем оних ограничења која више нису оправдана. Архивисти следе Принципе доступности архивске грађе у формулисању и спровођењу политике доступности.

Сврха Принципа доступности архивске грађе

Принципи доступности архивске грађе пружају архивистима веродостојно међународно мерило за оцењивање постојеће политике и праксе доступности и као оквир за израду нових или измену постојећих правила доступности.

Опсег Принципа доступности архивске грађе

Принципи доступности архивске грађе покривају истовремено права јавности на доступност архивске грађе и одговорности архивиста у пружању доступности архивске грађе и информација о њој.

Принципи препознају да управљање доступношћу може да укључује и ограничење доступности због информација које се налазе у архивској грађи.

Принципи затим знају да у неким државама правила доступности уређује више прописа који нису у складу једни са другима. Ово се односи и на прописе који се односе на архивску грађу која се налази под заштитом државе, као и на прописе који се односе на архивску грађу у приватним, невладиним организацијама. Архивисти активно охрабрују владе, парламенте и судове да ускладе прописе о доступности архивске грађе.

Ово се односи и на прописе који се односе на архивску грађу која се налази под надзором државе, као и на прописе који се односе на архивску грађу у приватним, невладиним организацијама.

Принципи се примењују и на архивску грађу органа јавне власти и на архивску грађу правних лица која нису основали органи јавне власти. *Принципи* могу да се различито примењују на јавну и приватну архивску грађу.

Принципи претпостављају да су архивисти проактивно укључени у обезбеђење примопредаје архивске грађе од трајне вредности архивским установама где може лакше да се користи него кад се налази под заштитом ствараоца.

Принципи не обухватају општа питања организације и стандардизовања услуге коришћења архивске грађе нити питања обезбеђивања средстава потребних за спровођење *Принципа*.

Принципи не покривају питања ауторских права због тога што је допуштено коришћење архивске грађе обухваћене ауторским правима, иако по њима може да буде ограничено само право израде копија. *Принципи* такође признају да у неким случајевима због заштите оригинала од оштећења проузрокованих коришћењем треба ограничити њихову физичку доступност, али архивисти ипак у том случају морају да обезбеде доступност информација које се налазе у њима.

Сваки *Принцип* прати коментар; *Принципи* и коментари заједно чине *Принципе доступности архивске грађе*.

Одговорности за примену *Принципа доступности архивске грађе*

Установе које чувају архивску грађу се охрабрују да упореде постојеће политике доступности архивске грађе са Принципима као професионалним водичем за доступност архивске грађе коју чувају. Примарне одговорности за примену Принципа деле управници, архивисти, дародавци архивске грађе и запослени установа које своју архивску грађу предају архивима.

* Лице унутар архивске установе или њеног надређеног органа мора да има примарну одговорност за програм доступности. Тај званичник или група њих мора да има одговарајући ауторитет да би обезбедила и правовремену доступност и сигурну заштиту информација које се налазе у архивској грађи. Руководиоци надређеног органа су одговорни за подршку програма доступности архивске грађе одређене архивске установе, за обезбеђивање њеног одговарајућег финансирања, као и за обезбеђивање стручне обуке запослених и потребне подршке да би компетентно обављали своје дужности у најбољем интересу корисника, архивске грађе, стваралаца и дародаваца архивске грађе.

* Архивисти су одговорни за формирање, имплементацију и одржавање система контроле доступности архивске грађе. Сви запослени у архиву морају да разумеју основне принципе доступности, потребу безбедног руковања информацијама чија је

доступност ограничена, као и њихову одговорност да не објављују те информације, осим ако нису објављене у складу с одобреним процесима. Архивисти који суделују у процесима одлучивања о доступности архивске грађе морају добро да познају прописе и праксу која се односи на доступност, као и потребе корисника. Архивисти обучавају нове запослене у архивима у раду система коришћења архивске грађе у оној мери коју захтевају њихова радна места.

* Дародавци архивске грађе и запослени који раде код стваралаца архивске грађе на пословима предаје архивске грађе архивској установи схватају да је сврха чувања архивске грађе у њеном коришћењу. Ако јавно коришћење одређених информација које се налазе у архивској грађи мора да се ускрати на одређено време, они су одговорни за то да јасно наведу о којим информацијама је реч, који је разлог ограничавања доступности и период током којег важи ограничење. Запослени који раде код стваралаца архивске грађе на пословима предаје архивске грађе архивској установи и дародавци архивске грађе преговарају са архивистима у духу сарадње и поверења.

Подршка програму доступности долази од правника, стручњака за рачунаре и безбедност, и стручњака за декласификацију докумената. Правници морају да схвате основне принципе управљања архивском грађом и да подржавају архивску установу да унутар важећег правног оквира обезбеди равнотежу између потреба установе и потреба корисника. Администратори рачунарских мрежа су одговорни за то да обезбеде да сва документација буде ажурирана и доступна архивистима и корисницима када је траже и да материјал са ограниченом доступношћу буде безбедно заштићен од неовлашћеног приступа. Стручњаци за безбедност су одговорни за обезбеђивање и надгледање приступа архивским депоима, са посебном пажњом на оне у којима се чува архивска грађа којој је доступност ограничена. Стручњаци за декласификацију докумената, нарочито они који су запослени код стваралаца архивске грађе која ће бити предмет декласификације, морају да компетентно и на време прегледају архивску грађу због њене декласификације.

Напомена: У изворном тексту Принципа реч „archives” (енглески и француски) се односи на архивску грађу, а не на установу која чува архивску грађу.

ПРИНЦИПИ ДОСТУПНОСТИ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

1. Јавност располаже правом на доступност архивске грађе настале радом органа јавне власти. Јавни и приватни ствараоци архивске грађе би требало да отворе своје архиве јавности у највећој могућој мери.

Доступност архивске грађе настале радом органа јавне власти неопходна је за информисано друштво. Демократија, одговорност, добро управљање и грађанска ангажованост захтевају правна јемства која ће појединцима обезбедити доступност архивске грађе органа јавне власти које су основале националне, регионалне или локалне власти, међународне установе или било које друге организације и правна или физичка лица која врше јавна овлашћења и послују са средствима у јавној својини. Архивска грађа отворена је за јавност, осим у случају када се ради о изузетку на основу закона.

Установе, јавне или приватне, које поседују приватну архивску грађу нису на основу закона у обавези да обезбеде доступност архивске грађе спољним корисницима, изузев у случајевима када то од њих траже посебни закони, правни захтеви или прописи. Међутим, многи приватни архиви поседују документа разних установа и лична документа од велике важности за разумевање друштвене, економске, верске и личне историје, историје заједнице, као и за подстицање размишљања и помагање развоја. Архивисти запослени на пословима управљања архивском грађом у приватним установама подстичу своје установе да обезбеде јавну доступност њихове архивске грађе, нарочито ако ће она помоћи у заштити права или придонети јавном интересу. Архивисти наглашавају да отварање архива установа помаже у одржавању транспарентности и веродостојности установе, побољшава разумевање јавности о њеној јединственој историји и доприносу друштву, помаже јој у испуњавању друштвене одговорности дељења информација за јавно добро и побољшава њену слику у јавности.

2. Установе које чувају архивску грађу објављују њено постојање, укључујући и постојање недоступне архивске грађе, и откривају постојање ограничења која утичу на доступност архивске грађе.

Корисници морају да буду у стању да лоцирају установу која чува архивску грађу која их занима. Архивисти пружају, без накнаде, основне информације о својој установи и архивској грађи коју она чува. Они обавештавају јавност о општим правилима коришћења архивске грађе и у складу са овлашћењима, политикама или правилима установе. Они се старају да описи архивске грађе буду ажурирани, тачни и у складу с међународним стандардима описа да би олакшали доступност архивске грађе. Ако недостају коначне верзије описа архивске грађе, архивисти ће корисницима уступити своје радне верзије, наравно само у оним случајевима када то неће угрозити безбедност архивске грађе или нужна ограничења њене доступности.

Установе које допуштају јавно коришћење било ког дела своје архивске грађе објављују политику доступности. Архивисти крећу од претпоставке отворености, а ако су потребна ограничења доступности, они се брину да одредбе о недоступности архивске грађе буду написане јасно да би их јавност разумела и да се обезбеди њихова доследна примена.

Корисници имају право да знају да ли одређена серија, предмет или јединица постоји, чак иако није доступан или је уништен. Архивисти откривају чињеницу да недоступна архивска грађа постоји кроз израду њених тачних описа, уметањем у архивску грађу образаца са основним подацима о недоступној архивској грађи или коришћењем електронских маркера. Архивисти пружају што је могуће више информација о архивској грађи која није доступна, укључујући и оне о разлогу за њену недоступност и датуму ревизије одлуке о недоступности или датуму када ће постати доступна, под условом да опис архивске грађе не открива сам податак који је проузроковао ограничење доступности или да крши закон или неки други пропис о заштити података.

3. Установе које чувају архивску грађу усвајају проактивни приступ доступности.

Архиви имају професионалну одговорност у вези са промовисањем доступности архивске грађе. Они пружају информације о грађи архива кроз разне медије, попут интернета и веб презентација, публикованог материјала, јавним промоцијама, путем комерцијалних медија и кроз едукативне и остале активности. Са сталним опрезом прате промене у комуникационим технологијама и користе оне које су им доступне и практичне за промовисање знања о архивској грађи. Архивисти сарађују са другим архивима и установама у изради регистара, водича и архивских портала, како би помогли корисницима да пронађу архивску грађу. Проактивно обезбеђују доступност делу својих фондова који су од великог значаја за јавност кроз публикације, дигитализацију, постављањем на веб-сајт установе, или сарадњом кроз екстерне пројекте публикавања. Архивисти приликом одлучивања о начину објављивања архивске грађе узимају у обзир потребе корисника.

4. Установе које чувају архивску грађу обезбеђују да су ограничења у доступности јасна и временски ограничена, као и да су заснована на законским прописима, свесне права на приватност и поштујући права власника приватне архивске грађе.

Архивисти обезбеђују најширу могућу доступност архивске грађе, али препознају и прихватају потребу за одређена ограничења. Ограничења постављају прописи, политика установе или њој надређеног органа, или дародавац архивске грађе. Архивисти обезбеђују да су политика и правила доступности установе објављени тако да су ограничења и разлози за њихово постојање јасни могућим корисницима и јавности.

Архивисти настоје да смање обим ограничења доступности на она која намећу прописи или да уоче случајеве у којима опасност од nanoшења штете оправданом приватном или јавном интересу привремено претеже над коришћу од правременог

објављивања архивске грађе. Ограничења доступности намећу се на одређени временски период, до истека утврђеног временског периода или до испуњења одређеног услова, на пример смрти лица.

Општа ограничења односе се на сву архивску грађу коју чувају архиви; у складу са природом установе, она покривају заштиту личних података и приватности, безбедност, истражну или законску примену, пословне тајне и националну безбедност. Обим и трајање општих ограничења морају бити јасно одређени.

Посебна ограничења доступности примењују се само на одређене делове архивске грађе и она морају да буду ограниченог рока. Јасна изјава о ограничењу доступности мора да се налази у јавно доступном архивистичком опису наведене архивске грађе.

Доступност поклоњених личних докумената је ограничена у складу са условима утврђеним у инструменту примопредаје, на пример уговору о поклону, опоруци или размени писама. Архивисти уговарају и прихватају она ограничења дародавца која су јасна, ограниченог трајања и примењива за све под истим условима.

5. Архивска грађа је доступна под једнаким и фер условима.

Архивисти обезбеђују корисницима праведну и благовремену доступност архивске грађе без дискриминације. Различити профили људи користе архивску грађу, тако да правила доступности могу да варирају између тих профила корисника (на пример истраживачи, усвојени који траже информације о својим родитељима, медицински истраживачи који траже статистичке податке из болничких архива, жртве нарушавања људских права). Правила доступности се односе подједнако на сва лица унутар ових категорија, без дискриминације. Кад се одлука о недоступности одређене јединице ревидира и она буде доступна за коришћење припаднику шире јавности, тиме по истим одредбама и под истим условима постаје доступна свим осталим припадницима шире јавности.

Одлука о доступности доноси се што је пре могуће после примања захтева за коришћење архивске грађе. Документа настала радом органа јавне власти која су била доступна за коришћење пре предаје архивској установи, изузев оних који су доспели у јавност на нелегалан и неовлашћен начин, остају доступна и после предаје, без обзира на свој садржај, облик и време настанка. Ако је само део података садржаних у неком документу био објављен или лако доступан јавности, он остаје доступан јавности и после предаје, необјављени део документа подлеже редовној политици и процедурама доступности. Архивисти подстичу правне и друге акције усмерене одговорном отварању докумената, а не подстичу покушаје ускраћивања доступности оних информација који су претходно били јавно доступни, било њиховим поновним класификовањем, било наређивањем уништавања докумената.

Приватне установе које чувају архивску грађу омогућавају подједнаку доступност корисницима; међутим, постојећи уговор са дародавцем, неопходне безбедносне мере установе и друга сродна ограничења, могу захтевати од архивиста да направе

разлику између корисника. Критеријуми на основу којих приватне установе одлучују о селективној доступности архивске грађе наведени су у њиховој политици доступности, а архивисти подстичу своје установе да у највећој могућој мери смање број таквих изузетака.

6. Установе које чувају архивску грађу обезбеђују да жртве злочина према међународном праву имају приступ архивској грађи која садржи доказе потребне за утврђивање кршење људских права, чак и ако је таква архивска грађа затворена за јавност.

Ажурирани сет Принципа за заштиту и промоцију људских права кроз акцију сузбијања некажњавања (2005),⁶ донет од стране Високе комисије за људска права при Уједињеним нацијама, наводи да жртве тешког криминала под међународним законом имају право да знају истину о њиховом кршењу. Принципи наглашавају кључну улогу коју у доступности архивске грађе игра сазнавање истине, држању особа одговорним за кршење људских права, тражењу одштете и одбрани од оптужби за кршење људских права. Принципи тврде да свако лице има право да зна да ли се њено име појављује у државним архивима, а уколико се појављује, има право да оспори веродостојност тих информација подносећи изјаву архивској установи, коју ће архивисти ставити на располагање сваки пут када буде затражено коришћење тих докумената.

Архиви прикупљају и чувају доказе потребне за заштиту људских права и за сведочење о кршењу људских права, када су извршени тешки злочини који потпадају под међународно право. Лицима која желе да користе архивску грађу у сврхе које се тичу људских права гарантује се доступност релевантне архивске грађе, чак и када та архивска грађа није доступна за ширу јавност. Право на доступност архивске грађе у сврху заштите људских права односи се на јавну архивску грађу и у највећој мери у којој је то могуће и на приватну архивску грађу.

7. Корисници имају право на жалбу због неодобравања приступа.

Свака архивска установа има јасну политику и процедуру за подношење жалбе у случају првобитног одбијања доступности. Када је захтев за доступност архивској грађи одбијен, разлози за одбијање морају бити јасно истакнути у писаној форми и предочени истраживачу у што краћем року. Корисници којима је одбијен захтев за коришћење архивске грађе морају да буду упознати са својим правом на жалбу, поступком подношења жалбе и роковима за подношење жалбе ако постоје.

⁶ Документ УН UN E/CN.4/2005/102/Add.1, од 8. фебруара 2005. године, Извештај Дијане Орендлихер, независног експерта о Ажурираном сету Принципа за заштиту и промоцију људских права кроз акцију сузбијања некажњавања – Ажурирани сет Принципа за заштиту и промоцију људских права кроз акцију сузбијања некажњавања. (Document E/CN.4/2005/102/Add.1, 8. 2. 2005., Report of Diane Orentlicher, independent expert to update the Set of principles to combat impunity – Updated Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity). URL: <http://www.derechos.org/nizkor/impu/principles.html> (страница посећена 14. 4. 2020).

За јавну архивску грађу у жалбеном поступку може да постоји неколико степена, који подразумевају на пример најпре подношење жалбе установи која је одбила захтев, а у другом степену жалбу независном и непристрасном органу основаном у складу са законом. За архивску грађу која се не сматра јавном, жалбени поступак може да буде само унутрашњи, који би требало да следи исти општи приступ.

Архивисти који учествују у првостепеном разматрању жалбе достављају надзорном органу информације у вези са тим случајем, али сами не учествују у доношењу одлуке о одговору на жалбу.

8. Установе које чувају архивску грађу осигуравају да техничка ограничења не спречавају доступност архивској грађи.

Једнако право на доступност архивске грађе не значи само једнако поступање, већ укључује и једнако право на корист од архивске грађе.

Архивисти разумеју потребу постојећих и потенцијалних истраживача, како би разумели и развили правилнике и сервисе за њихове потребе и смањили ограничења доступности. Посебно, они помажу лицима са посебним потребама и неписменим лицима, који би иначе имали потешкоћа приликом истраживања архивске грађе.

Јавне архивске установе не наплаћују таксу за коришћење архивске грађе лицима која желе да истражују архивску грађу у архиву. Приватне архивске установе могу увести плаћање таксе, али при томе морају да воде рачуна о могућности подносиоца захтева да је плати и она не сме да буде препрека за коришћење архивске грађе.

Корисници, било да повремено или редовно користе услуге архива или живе далеко од ових установа, могу да добију копије архивске грађе различитих формата, који су унутар техничких капацитета архива. Установе могу да одреде разумну накнаду за услуге копирања по поднетом захтеву.

Делимично издавање архивске грађе је средство које пружа њену доступност у случајевима када цео предмет или документ не може да буде дат на коришћење. Ако неке реченице или неколико страница документа садрже осетљиве информације, они ће бити задржани, а остатак документа ће бити доступан за јавно коришћење. Колико је то могуће, архивисти не одбијају редиговање потраживане архивске грађе због рада потребног за обављање редиговања; међутим, ако ће редиговање изменити смисао тражене јединице или предмета или га учинити нечитљивим, архивисти не врше редиговање и тај материјал остаје недоступан за коришћење.

9. Архивисти имају доступност свој архивској грађи која није доступна за коришћење и извршавају неопходне послове на њој.

Архивисти имају приступ целокупној архивској грађи која је у њиховој надлежности у циљу да је анализирају, сачувају, среде и опишу, да њено постојање као и разлоге

ограничења доступности изнесу у јавност. Овај архивски посао помаже при заштити архивске грађе од уништења или загубљења, намерног или случајног, и помаже да се обезбеди интегритет архивске грађе. Заштитом и описивањем архивске грађе која није доступна за коришћење промовише се поверење јавности у архивске установе и архивску струку зато што омогућава архивистима да помогну јавности у откривању постојања такве архивске грађе, опште природе докумената који нису доступни за коришћење и упознају је с роковима и условима укидања ограничења доступности те архивске грађе. Ако архивска грађа није доступна због националне безбедоносне класификације или других ограничења која захтевају посебна одобрења, архивисти се придржавају утврђеног поступка за добијање таквих одобрења да би обезбедили доступност те архивске грађе.

10. Архивисти учествују у доношењу одлука о доступности.

Архивисти помажу својим установама да утврде правила доступности и да изврше ревизију архивске грађе због могућег објављивања у оквиру постојећег закона о доступности, смерница и најбоље праксе. Архивисти сарађују са правницима и другим партнерима у доношењу одлука о основном оквиру и тумачењу ограничења, које архивисти касније примењују. Архивисти познају архивску грађу, ограничења доступности, потребе и захтеве заинтересованих страна, знају које су информације из подручја на које се односи архивска грађа већ у поседу јавности и користе та сазнања приликом доношења одлука о доступности. Архивисти помажу својој установи да донесе исправне одлуке и да постигне доследне и разумне резултате.

Архивисти надзиру примену ограничења доступности архивске грађе, врше прегледе архивске грађе ради утврђивања њене доступности и укидања одлука о ограничењу доступности које више нису примењиве.

РЕЧНИК ТЕРМИНА

Све дефиниције су преузете из: International Council on Archives Handbooks Series, Volume 7, *Dictionary of Archival Terminology*, 2nd Edition, Munich: K. G. Saur, 1988 (Међународни архивски савет, Серија приручници, Свеска 7, *Речник архивске терминологије*, 2. издање, Минхен 1988), изузев ако није другачије напоменуто.

Доступност (Access) – Могућност увида у документа/архивску грађу као резултат истовремено и законских овлашћења и постојања информативних средстава.

Поверљивост (Confidentiality) – Својство тајности или повезаности са приватним животом приписано одређеним информацијама и/или документима због којих се ограничава њихова доступност.

Заштита података (Data protection) – Законска заштита права физичких и правних лица у погледу прикупљања, чувања, аутоматске обраде и објављивања података који се на њих односе.

Уговор (Deed) – Документ са печатом, у многим земљама сачињен код јавног бележника, који, када је достављен, даје ефекат некој на основу закона признатој одредби или споразуму између страна.

Депозит (Deposit) – Смештај архивске грађе у архивску установу без преноса права власништва.

Дародавац (Donor) – Извор од ког потиче поклон.

Досије/предмет (File) – Организована јединица докумената које је стваралац група-сао заједно за потребе текућег коришћења или је то учињено у поступку архивског сређивања, јер се односе на исти предмет, активност или делатност. Досије/предмет је уобичајено (најчешће), основна јединица у оквиру серије докумената. (Извор: *ISAD(G) Општи међународни стандард за опис архивске грађе*, друго издање, Друштво архивских радника Војводине, Нови Сад 2006).

Информативно средство (Finding aid) – Општи назив за све врсте описа или помоћних средстава које је нека архивска служба израдила или примила током успостављања административне или интелектуалне контроле над архивском грађом. (Извор: *ISAD(G) Општи међународни стандард за опис архивске грађе*, друго издање, Друштво архивских радника Војводине, Нови Сад 2006).

Фонд (Funds) – Сва документа, без обзира на облик или носач записа, која је органски створило и/или сакупљало и користило одређено физичко лице, породица или правно

лице у обављању своје делатности. (Извор: *ISAD(G) Општи међународни стандард за опис архивске грађе*, друго издање, Друштво архивских радника Војводине, Нови Сад 2006).

Слобода информисања (Freedom of information) – Концепт законског права на доступност информација које се налазе у текућим, полуактивним и неактивним документима за разлику од законског права на доступност архивске грађе.

Поклон (Gift) – Пријем архивске грађе стечен без новчаних улагања која постаје искључиво власништво примаоца, често остварен на основу исправе оверене од стране јавног бележника или другог инструмента дародавца.

Јединица (Item) – Најмањи, по смислу недељив део архивске јединице, нпр. писмо, белешка, извештај, фотографија, звучни запис. (Извор: *ISAD(G) Општи међународни стандард за опис архивске грађе*, друго издање, Друштво архивских радника Војводине, Нови Сад 2006).

Приватност (Privacy) – Право заштите појединаца од неовлашћеног објављивања информација о личним или приватним стварима које се налазе у документима/архивској грађи.

Редактура/редиговање (Redaction) – Поступак прекривања или уклањања осетљивих информација које се налазе у документу пре него што он постане јавно доступан. (Извор: ARMA International, *Glossary of Records and Information Management Terms*, 3rd Edition / ARMA International, *Речник термина о управљању документима и информацијама*, 3. издање).

Ограничена доступност (Restricted access) – Ограничење доступности докумената/архивске грађе, појединачних докумената или информација специфичне врсте, наметнуто општим или посебним прописима који одређују рокове доступности или је у потпуности искључују.

Провера доступности (Screening) – Преглед докумената/архивске грађе ради утврђивања постојања докумената или информација чија је доступност ограничена.

Безбедносна класификација (Security classification) – Ограничење доступности и коришћења докумената/архивске грађе или информација које се налазе у њима, које су наметнуле власти ради заштите националне безбедности. Таква документа/архивска грађа сматрају се класификованим документима.

Принципи доступности архивске грађе

Издавач

Архив Војводине, Нови Сад
Жарка Васиљевића 2А, телефон: +381 21 489 18 00
e mail: info@arhivvojvodine.org.rs
www.arhivvojvodine.org.rs

За издавача

Др Небојша Кузмановић, директор

Главни и одговорни уредник

Др Небојша Кузмановић

Уредник

Милена Поповић Субић

Превод с енглеског

Владимир Иванишевић

Лектор

Ивана Гојковић

Припрема

Татјана Цавнић

Штампа

ЈП Службени гласник, Београд

Тираж

300 примерака

ISBN 978-86-80017-98-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

930.25

ПРИНЦИПИ доступности архивске грађе / Међународни архивски савет
= International council on archives = Conseil international des archives ; [превод
с енглеског Владимир Иванишевић]. - Нови Сад : Архив Војводине, 2020
(Београд : Службени гласник). - 21 стр. ; 30 см. - (Библиотека Посебна издања
/ Архив Војводине, Нови Сад)

Превод дела: Principles of access to archives. - Тираж 300. - Напомене и
објашњења у белешкама уз текст.

ISBN 978-86-80017-98-3

а) Архивска грађа - Принципи доступности

COBISS.SR-ID 26170121